

โลก • สวรรค์ขวัญ ภาวะจนวณิษย์

ในมือคุณ

ปลากระโทง ธงชัยของกรุงเทพฯ

เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2558 มีข่าวเล็กๆ จากกรมประมง ประกาศให้ปลากระโทงเป็นสัญลักษณ์ของกรุงเทพฯ ทำไมข่าวนี้จึงสำคัญ?

ขอพาบินข้ามโลกสู่เมืองซีแอตเทิล สหรัฐอเมริกาและย้อนกลับไปยัง ค.ศ. 1992 ประชาคมชาวซีแอตเทิลได้รวมหัวกันหาแนวทางประเมินการพัฒนาอย่างยั่งยืนของเมือง และมีฉันทามติออกมาว่า ตัวบ่งชี้ที่จะแสดงถึงความยั่งยืนและคุณภาพชีวิตในทุกๆ ด้าน ทั้งสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม ได้แก่การฟื้นตัวของประชากรปลาแซลมอนในธรรมชาติในแม่น้ำคูวาไมซ์ อันเป็นแม่น้ำหลักคูเมือง

ปลาแซลมอนเป็นปลาทะเล แต่อพยพขึ้นแม่น้ำมาวางไข่บริเวณต้นน้ำที่มันเกิดก่อนตาย ทั้งให้ลูกปลาเดินทางกลับลงไปสู่ทะเลเอง วงจรชีวิตน้ำจืดกลับน้ำเค็มของแซลมอนหมายความว่าลูกปลาที่เดินทางลงมาจากต้นน้ำจะต้องอาศัยพื้นที่ชุ่มน้ำที่เป็นน้ำกร่อยแถวปากแม่น้ำ เพื่อค่อยๆ ปรับตัวกับน้ำเค็มก่อนว่ายออกสู่ทะเล

ปลาแซลมอนชนิดต่างๆ เป็นอาหารหลักของนานาชีวิตท้องถิ่นในลุ่มน้ำแถบนี้ ตั้งแต่วาฬเพชรฆาตในทะเลยันหมีในป่าและอินเดียนแดงยุคก่อน แต่แม่น้ำคูวาไมซ์ผ่านการพัฒนาอุตสาหกรรมหนักมาเป็นเวลากว่าร้อยปี นอกจากเขื่อนที่กั้นขวางลำน้ำและเส้นทางอพยพของปลาแซลมอนแล้ว พื้นที่ชุ่มน้ำธรรมชาติบริเวณปากแม่น้ำคูวาไมซ์ยังถูกทำลายหายไปถึง 97 เปอร์เซ็นต์ ส่วนที่เป็นหนองบึงน้ำกร่อยถูกถมหมดไปตั้งแต่ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 น้ำก็สกปรกสุดๆ เต็มไปด้วยสารพิษอย่างปรอท ฟิซีบี คราบน้ำมัน เคมีจากการเกษตรและปฏิภูมิล จนช่วง 5 ไมล์สุดท้ายของแม่น้ำคูวาไมซ์เข้าชายรับทุน "ซูเปอร์ฟണ്ട്" (Superfund Site) จากรัฐบาลกลางสหรัฐฯ ซึ่งตั้งไว้สำหรับพื้นที่ปนเปื้อนที่สุดของประเศ

พูดได้ว่าแม่น้ำสายนี้ไม่มีสภาพความดีงามอะไรเหลืออยู่ให้แก่ปลาแซลมอนอีกแล้ว แต่ชาวเมืองซีแอตเทิลยังกล้าฝัน ถ้าพวกเขาฟื้นฟูแม่น้ำและฝั่งเมืองให้ดีพอสำหรับปลาแซลมอนไม่ได้ เมืองก็ยังไม่ดีพอสำหรับชีวิตมนุษย์ ปลาแซลมอนจึงเป็นธงชัยที่ต้องเดินทางไปให้ถึง

ย้อนกลับมาที่ปลากระโทง ไม่ทราบว่าคุณรู้ไหมเคยได้ยินชื่อปลากระโทงหรือไม่ว่า สมัยผู้เขียนเป็นเด็ก ยามที่ผู้ใหญ่อยากจะทำอะไรมันใหญ่ ก็มักเปรียบเทียบกับใหญ่อย่างกับปลากระโทงไทยฟังก็รู้สึกได้ว่าโอ้โหให้ใหญ่จัง ชื่อฝรั่งไม่ลืลาบอกกันชื่อว่า Siamese Giant Carp หรือ "ตะเพียนยักษ์แห่งสยาม" (Catlocarpiosiamensis) มันเป็นสมาชิกวงศ์ปลาตะเพียนที่ใหญ่ที่สุดในโลก เผลยตัวยาว 1.5 เมตร แต่หลายๆ สิบปีก่อนเคยมีพบใหญ่ยาวถึง

3 เมตรหนัก 300 กิโลกรัมเกล็ดของมันก็เป็นเกล็ดปลาที่ใหญ่ที่สุดในโลก สำหรับคนไทยที่หลงใหลในการทำสถิติกินเนสประเภทไข่เจียวใหญ่ที่สุดในโลก ก็ควรจะภูมิใจในตัวปลากระโทงให้มากกว่า

แต่ปัจจุบันประชากรปลากระโทงในธรรมชาติได้สูญหายไปจากแม่น้ำเจ้าพระยาแล้ว คงเหลืออยู่แต่ในแม่กลองและแม่โขง แต่ก็น้อยเต็มที ขนาดตัวก็เล็กกว่าที่เคยพบ ล่าสุด IUCN ได้ขึ้นบัญชีสถานะภาพปลากระโทงว่าอยู่ในภาวะเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์เป็นอย่างยิ่ง (critically endangered)

ปลากระโทงเป็นปลาแม่น้ำใหญ่สายหลัก อาศัยตามวังน้ำลึกทรายงานขององค์การระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ (IUCN) ระบุว่าเรายังไม่มีความรู้เรื่องวงจรชีวิตและพฤติกรรมในธรรมชาติของมันดีมากนักแต่เข้าใจว่ามีการย้ายเข้าไปตามแหล่งน้ำข้างเคียงวังน้ำแม่น้ำสายหลักเพื่อวางไข่ และพบตัวอ่อนอาศัยหากินตามพื้นที่ชุ่มน้ำในที่ราบลุ่มที่เชื่อมกับแม่น้ำใหญ่หรือคลองสาขา พื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างเหล่านี้ที่ยังคงสภาพดีๆ มีเหลืออยู่ การพัฒนาเมืองนอกจากจะทำลายแหล่งน้ำที่เชื่อมต่อในระบบแม่น้ำ เรายังทำลายพื้นที่ริมฝั่งน้ำด้วยการสร้างพนังเขื่อนประชิดลำน้ำไม่เหลือหาด ไม่เหลือตลิ่งและคงพิชชายน้ำตามธรรมชาติที่ตัวอ่อนสัตว์น้ำอาศัยหลบภัย

การล่าเกินพิกัดและมลพิษทางน้ำก็เป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้ปลากระโทงหายไป

การหยิบยกปลากระโทงขึ้นเป็นสัญลักษณ์ของกรุงเทพฯ แสดงถึงวิสัยทัศน์กว้างไกลของกรมประมงประเทศไทยเรามีชนิดพันธุ์ปลาน้ำจืดหลากหลายราว 700 ชนิด นับเป็นอันดับ 9 ของโลกทั้งๆ ที่ประเทศเราไม่ใหญ่มาก และเจ้าพระยา (ไม่นับบึงรังมนาน) เป็นบ้านของปลาไทยถึง 40 เปอร์เซ็นต์ มันเคยเป็นแม่น้ำที่อุดมสมบูรณ์อย่างเหลือเชื่อแต่เราปล่อยให้มันเสื่อมโทรมลง จากฐานปูร่นพ่อที่รู้จักปลากระโทง สุร่นผู้เขียนที่เชื่อว่าเคยมีปลากระโทงก็คิดแล้ว ไปจนถึงรุ่นปัจจุบันที่หวังเพียงน้ำไม่เป็นสีดำและมีปลาสวยกินขนมปังตามท่าหน้าวัด มาตรฐานบรรทัดวัดความเป็นแม่น้ำที่ดีลดต่ำลงไปเรื่อยๆ เพราะเราลืมไปแล้วว่าของดีจริงๆ เป็นอย่างไร

การประกาศของกรมประมงจึงเป็นการยกระดับมาตรฐานแม่น้ำขึ้นใหม่ ปลากระโทงเป็นธงชัยโบกสบัด (flagship species) ที่เราต้องพยายามขยับไปให้ถึง เพราะถ้าปลากระโทงอยู่ได้ มันแสดงถึงกายภาพแม่น้ำที่ดี น้ำสะอาดการจัดการฝั่งเมืองดี

แต่ลำพังกรมประมงประกาศ โดยที่นโยบายฝ่ายอื่นไม่ได้สนับสนุนด้วย มันก็คงไม่ไปไหน เป็นได้เพียงประกาศกระดาก อาจมีการเพาะพันธุ์ปล่อยพันธุ์ปลา แต่ไม่ได้ยั่งยืนเองในธรรมชาติ นโยบายฝั่งเมืองต้องวางแผนร่วมกับนักนิเวศวิทยาแหล่งน้ำ และมองหาพื้นที่น้ำกร่อยที่จะเริ่มฟื้นฟูระบบนิเวศแม่น้ำขึ้นมาได้โดยอาจต้องรื้อสิ่งก่อสร้างเก่าออก เช่น ปรับเปลี่ยนลานจอดรถราชนาวิไลสโมสรและสวนสาธารณะ ทำเตียงให้เป็นสวนพื้นที่ชุ่มน้ำริมเจ้าพระยาขณะเดียวกันโครงการรื้อน้ำกลางน้ำต่างๆ ที่ผุดขึ้นมาก็ต้องไม่ให้เป็นบ่อนอกอภัสการพื้นชีวิตปลากระโทงในแม่น้ำเจ้าพระยาให้มันยากมากขึ้นไปอีก

อย่าง โครงการถนนเลียบริกเจ้าพระยาเป็นต้นอย่าได้จินตนาการเลย